

Innovatiepotentie van steden

In het artikel „Innovatiepotentie van steden” in *ESB* van 24 juni 1987 presenteren Van der Meer en Brand een aantal indicatoren die de innovatiepotentie van 26 steden in Nederland in relatieve zin beschrijven. In feite is dit artikel de verkorte weerslag van een studie waarin de door het NEI ontwikkelde methodiek ten behoeve van het Transfer-onderzoek wordt toegepast op steden in plaats van op COROP-gebieden.

De politieke keus voor een tweesporenbeleid als basis voor het regionaal sociaal-economisch beleid – naast het traditionele stimuleringsbeleid een regionaal ontwikkelingsbeleid – heeft geleid tot een veelheid van studies die de respectieve ontwikkelingspotenties van de Nederlandse regio's en steden tracht te onderscheiden. Het begrip innovatie speelt in deze studies een sleutelrol: innovatie-activiteiten bepalen

voor een groot deel de ontwikkelingspotentie van een regio of stad.

Genoemde studies hebben alle als uitgangspunt dat economische potentie een meetbaar en enigzins continu begrip is, dat wil zeggen dat er ordinale verschillen zijn aan te wijzen in potentieniveaus van regio's. In theorie is dit alleszins verdedigbaar, maar in de praktijk blijkt vooral het gebrekkige datamateriaal een objectieve beschrijving van de potenties in de weg staan. In de eerste plaats bestaat er de subjectieve keuze van de indicatoren en in de tweede plaats na de exacte definiëring de noodgedwongen gebrekkige invulling ervan. In de laatste plaats ontstaat nog het probleem om het resulterende scala van indicatoren zodanig te transformeren dat er een eenduidig beeld uit ontstaat van de relatieve posities van de respectieve regio's. Dimensionele problemen kunnen in tech-

nische zin worden opgelost, wegingsfactoren blijven subjectief van aard.

Tegen deze achtergrond is een aantal kanttekeningen bij het artikel van Van der Meer en Brand op zijn plaats. Om te beginnen is het keuzecriterium van de steden niet geheel duidelijk: wat zijn precies centrumgemeenten van steden? De grens van 100.000 inwoners is niet zo vast; waarom zijn Leeuwarden en Ede wel opgenomen en Alkmaar en Heerlen niet (alle rond de 85.000 inwoners)?

Met betrekking tot de keus van de indicatoren is het de vraag of de index 'kennisinstituten' een relevante factor is. Kennisoverdracht blijkt immers uit diverse onderzoeken nogal afstands-ongevoelig te zijn, zeker in verband met bestaande bedrijvigheid. Is het aantal octrooiaanvragen niet aan groot toeval onderhevig?

Met betrekking tot de invulling van de indicatoren rijzen vele vragen. Hoe definieert men kansrijke industriële vestigingen? Als de standaard bedrijfsindeling hiervoor als uitgangspunt wordt genomen is deze indicator niet veelzeggend. Onderzoek heeft reeds uitgewezen dat kansrijkheid van een specifiek bedrijf door vele factoren be-

paald wordt; de SBI-code van de activiteiten vertoont slechts een beperkte samenhang met deze factoren. De invulling van de index aantrekkelijkheid woon-werkmilieu is per definitie subjectief. Opvallend is dat het woon-werkmilieu in Rotterdam tweemaal zo hoog scoort als dat in Amsterdam en dat in Dordrecht 13 maal zo hoog als dat in Haarlem. Welke waarde mag hieraan toegekend worden?

Met betrekking tot de invulling van andere indicatoren ontstaan twijfels op gedetailleerd niveau: hoe komt Leeuwarden aan een + bij de bereikbaarheid per vliegtuig tegenover een - bij steden als Haarlem, Groningen en Utrecht, die alle op veel kortere afstand een burgervliegveld hebben. Merkwaardig is dat Leeuwarden op het gebied van de octrooien in dit onderzoek laag scoort, terwijl in het Transferonderzoek het relatief hoge aantal octrooien als een van de pluspunten van deze regio opviel.

Gezien bovengenoemde theoretische en praktische bezwaren rijst de vraag welke plaats dergelijk onderzoek mag innemen bij de onderbouwing van ruimtelijk en regionaal beleid. Het gevaar bestaat dat bij het vormgeven van het regionaal ontwikkelingsbeleid te simpel uitgegaan wordt van uit deze onderzoeksvormen gedestilleerde verschillen in ontwikkelingsmogelijkheden van steden en regio's. Ontwikkelingskansen liggen veeleer op het niveau van individuele bedrijven waarbij de visie van het management een grote rol speelt; op dit niveau heeft potentie-onderzoek dan ook enige waarde.

Een groot bezwaar van het onderzoek Innovatiepotentie van steden is dat het, wellicht onbedoeld, een stigmatiserende werking heeft; hoewel terloops wordt opgemerkt dat er geen echte 'kansarmen' worden aangetroffen zijn het vooral de perifeer gelegen steden die volgens deze methodiek tot de achterblijvers horen. Of deze conclusie terecht is kan ernstig betwijfeld worden, gezien het feit dat de subjectieve keuzen binnen het onderzoek even goed anders uit kunnen vallen.

E.Chr. van der Knijff

Naschrift

De kritiek van Van der Knijff spitst zich toe op de vraag of, gezien de subjectiviteit in de keuze en invulling van innovatie-indicatoren, het innovatieprofiel een uitgangspunt kan zijn voor regionaal ontwikkelingsbeleid. Ons inziens kan het profiel in zekere zin een bijdrage leveren aan het regionaal ontwikkelingsbeleid, indien is aangetoond dat er een verband bestaat tussen innovatiepotentie en het tot stand komen van innovaties. In ons artikel werd niet bij voorbaat uitgegaan van een dergelijk verband. Het innovatieprofiel werd niet direct bepalend geacht voor economische ontwikkeling. Wel werd een

zeker verband verondersteld tussen de mate van verstedelijking en de ontwikkelingspotenties.

Toen uit de toetsing van het innovatieprofiel het voornoemde verband naar voren kwam, werden aan de samenstelling van het profiel enige conclusies verbonden. Bij deze conclusies dient het volgende te worden benadrukt. Het innovatieprofiel is geen profiel in absolute zin (goed of slecht) maar een rangorde. De profielbenadering heeft tot doel ruimtelijke knelpunten in de structurele basis voor innovatie-activiteiten aan te geven. In deze structurele basis zijn zowel in het centrum als in de periferie duidelijke tekortkomingen aanwijsbaar. Dat de in de periferie gelegen steden tot de achterblijvers behoren dient te worden toegesproken. De meeste perifere steden beschikken over een redelijk gunstige produktiestructuur en een redelijk gunstig produktiemilieu. Vooralsnog lijken schaal- en agglomeratievoordelen echter niet op te treden.

Wat betreft de subjectiviteit in de keuze van innovatie-indicatoren uit produktiestructuur en produktiemilieu kan het volgende worden opgemerkt. In de Europese literatuur bestaat op dit vlak een zekere consensus (zie o.a. W.T.M. Molle (red.), *Innovatie en regio*, 1985). Van der Knijff acht de index 'kennisinstituten' een weinig relevante

innovatie-indicator. De opmerking dat kennisoverdracht nogal ongevoelig is voor de afstandsfrictie tussen vraag en aanbod zou kunnen refereren aan het onderzoek van Buro Bartels (*Kenniscentra als elementen van het regionale productiemilieu*, 1985). Buro Bartels onderzocht de overdracht van kennis in drie minder verstedelijkte Nederlandse regio's. In welke mate het informatiezoekproces van ondernemers als gevolg van de kwaliteit en kwantiteit van het aanbod in perifere regio's verschilde van meer verstedelijkte regio's bleef in dit onderzoek onduidelijk. Ellwein en Bruder (*Innovationsorientierte Regionalpolitik*, 1982) kwamen na vergelijking van een perifere gebied en een verstedelijkte regio voor de BRD tot duidelijke verschillen.

Resten nog de kanttekeningen bij het afgrenzen van de stad en de operationalisatie van de indicatoren. In het artikel werd aangegeven dat het geen ruimte bood voor verdere uiteenzetting. In hoeverre de selectie van de steden en de invulling van de innovatie-indicatoren gebrekkig is, kan worden beoordeeld aan de hand van het onderzoeksverslag *Innovatie en de stad*, dat op aanvraag bij het Geografisch Instituut van de Rijksuniversiteit Utrecht verkrijgbaar is.

**M. Brand
H.J. van der Meer**